

*Наталія Богодиста
(Полтава, Україна)*

ВИШИВАНКА – ВТІЛЕННЯ ПОВАГИ ТА ЛЮБОВІ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

У невичерпній спадщині духовної культури нашого народу є особлива, винятково важлива її частина – вишивка. З глибокої давнини ручною вишивкою оформляли різноманітні вироби, необхідні людям у побуті. Одним із найяскравішим вишитим виробом українців є вишиванка.

Вишиванка – національна святиня, бо символізує собою і несе в собі духовне багатство, високу мудрість і традиційний зв'язок багатьох поколінь-зв'язок, що не переривається віками.

Техніка та способи виконання вишиванок є всесвітньо відомим видом мистецтва та художньою творчістю нашого народу. Це було і залишається ґрунтом для спілкування різних поколінь. Невичерпне джерело пізнання історії, звідки походять витoki мистецтва. Наші предки залишили нам у спадок величезне багатство, і ми зобов'язані не тільки не втратити ці безцінні скарби, а й примножити їх кількість та передати у спадок нашим нащадкам.

Яскраві візерунки, що стеляться оксамитовим килимом барвистих трав і квітів, з яких нам посміхаються жар-птиці та вигадливі півні – все це створює неповторний, самобутній народний скарб українського народу – вишиванку. Особливе шанобливе ставлення нашими предками до вишиванки пояснювалось не лише тим, що вона відрізнялась неймовірною красою, а й тим, що вона була оберегом людини, яка захищала від нечистої сили та бід.

Орнаменти, візерунки, гама кольорів суттєво відрізнялись локально. Для кожного регіону України були характерні свої певні особливості вишивання сорочок. Відповідно з історією вишиванки, на західній частині країни вишивки робились вовняними нитками у поєднанні із згущеними стібками. Використовувались також різноманітні візерунки, майстрині не боялись експериментувати та нагромаджувати кольорами. Окрім звичайних рослинних та геометричних орнаментів, вишивали гладдю або дрібним хрестиком бісером, золотими чи срібними нитками, шовком – зооморфні малюнки [1, с. 20].

Вишита сорочка – символ здоров'я і краси, щасливої долі і родинної пам'яті, любові і вірності. Візерунок на вишиванці залежить від того, кому вона призначається: батькові чи братові, нареченому чи другові, парубку чи одруженому – кожному вручалась вишита сорочка з візерунком відповідної символіки.

Національне вбрання, національний костюм – це щось більше, ніж одяг. Науковці вважають, що у національному вбранні народ кодує свої «щастя і долю, життя і волю», як про те ідеться в обрядових (традиційних) піснях.

Українська вишита сорочка та народний одяг в цілому – є яскравим та самобутнім явищем культури, яке розвивалось та удосконалювалось протягом багатьох століть. Сорочку берегли як зіницю ока, адже це була не просто річ, а деяким, навіть магічним та містичним предметом, оберегом, який оберігав людину від біди та негараздів. Недарма із сорочками пов'язана

велика кількість різноманітних прикмет. Прилучення до сорочки починалось з раннього дитинства. Першу сорочку для немовляти шили з тканини, якою хрещені батьки обвівали свічки під час обряду хрещення. Таким способом новонародженого прилучали до «Царства Христового». В подальшому житті сорочка супроводжувала людину протягом всього життєвого шляху. Вона була невід'ємною частиною обрядів, а також під час будь-яких життєво важливих подій.

Наречена, напередодні весілля, дарувала українські вишиті сорочки нареченому та його батькам. Сорочку, яка була призначена матері нареченого, потрібно було перед вишивкою відбілити в солоній воді, щоб не було сліз. Весільні сорочки надягали лише раз в житті, потім їх берегли до самої смерті. Взагалі вважалось, що сорочка, яка прилягає до тіла є провідником магічної сили, яку має кожна людина. Відповідно вона оберігала людину від нечистої сили. Існувала велика кількість прикмет стосовно вишивання сорочки. Жіночі сорочки слід було прясти з льону або коноплі, оскільки ці рослини містять ефірні масла, які захищали утробу матері та ненародженого малюка. Ще однією важливою прикметою був орнамент та візерунок української вишитої сорочки. Вважалось, що його ні в якому разі не можна повторювати, оскільки людина може перейняти чужу долю та судьбу [3, с. 55-58].

Вишивання з прадавніх часів було суто жіночою справою. Мистецтво та техніка вишивання передавалися із покоління в покоління, разом з найпопулярнішими орнаментами і кольорами. З плином часу зміст символів на українських вишитих сорочках втрачався, але традиції їх використання не зникали. Сорочка мала чималу кількість локальних варіантів орнаменталізації та крою, чим відповідала одному або одразу кільком цільовим призначенням. Це були і повсякденні і пожнивні, і святкові. Своєрідним естетичним еталоном української вишитої сорочки був білий колір. Це є давньою загальнослов'янською традицією.

Сьогодні вишиванка не втратила своєї актуальності. Навпаки, зростаючий інтерес суспільства до традицій, обрядів та корнів нашого народу, зумовив попит на найбільш яскравий та популярний символ та втілення України – вишиванки. Сучасна вишиванка в залежності від техніки та регіону виготовлення зберігає в собі тенденції, придумані нашими прадідами. Характерно і показово: символіка новітніх українських вишиванок у своїх образах збігається з орнаментами давніх трипільських часів. В цьому – спадкоємність наших культурних виявів. Проте здебільшого сучасна вишиванка, більш адаптована до сьогоденного, динамічного та розвиненого життя народу. Але це не значить, що вона втратила свою самобутність та зв'язок з минулим.

Пройшовши ще декілька етапів розвитку, виготовлення вишиванок значно вдосконалилось. Стосується це перш за все матеріалу з якого виготовляють одяг. Вишиванка хрестиком є найпопулярнішим швом, який використовується в найрізноманітніших виробках. Наприкінці 19 століття

вишивка хрестиком поширилась по всій Україні, тим самим витіснивши трудомісткі вишивальні техніки. Використовуючи методику вишивання хрестиком, оздоблювали чоловічі та жіночі сорочки, головні убори, білі полотняні фартухи-спідниці. Елементи орнаменту, які виконувались хрестиком були рослинні та геометричні. Серед сотень технік, чомусь саме вишиванка хрестиком прийшла до смаку господарям по всій Україні. Загальновідомо, що вишивання є національним мистецтвом та ремеслом українців, але в залежності від регіону існують певні розбіжності у використанні елементів орнаментів, естетичності їх розташування, гамі кольорів, а також у використанні певних технік [2, с. 35-39].

На Полтавщині, вишиванка хрестиком виконувалась окремими швами і поєднуючи декілька швів. При вишиванні використовували білі нитки, зрідка сірі та червоні, а сам візерунок обводився кольоровими чи чорними смугами. Техніка вишивання на Луганщині та Харківщині характерна своєрідними поліхромними орнаментами, які виконані хрестиком грубою ниткою, що створює ефект рельєфності. Подільська вишивка виділяється орнаментом та колоритом які складні в техніці виконання. Вони є барвистими та виконані різноманітними швами. Найтиповішою та найбільш популярною подільською вишивкою є кольорова мережка, в різноманітних варіантах, де повторюються дві основні техніки – низь і хрестик. Центральними мотивами візерунків подільської вишиванки хрестиком є ромб, який розміщений посеред двох горизонтальних ліній. Трикутнику, утвореному між ромбом та лініями, вишитий у вигляді завитків спеціальними скісними лініями. Основними кольорами є чорний з вкрапленнями червоного, зеленого, жовтого чи синього.

Українська вишиванка символізує собою всю багатовікову історію та багатогранну культуру нашого народу, яка з плином часу та рівнем розвитку лише удосконалювалась та набувала все більшої ролі в нашому житті. зараз українські сорочки, а саме вишиванки хрестиком, є одним з найпоширеніших образів. При виді якого одразу на думку приходять Україна. Вже протягом досить тривалого часу українська вишиванка є найкращим та найдорогоціннішим сувенірним чи звичайним подарунком. Слава нашого народного ремесла виходить далеко за межі України та інших слов'янських країн. Справжня українська колоритна, барвиста сорочка зроблена з льону та вишита вручну, оздоблена національними орнаментами та виконана різноманітними техніками вишивання, втілює всю родючість української землі та щедрість і гостинність українського народу. Вишивання сорочок з давніх давен органічно увійшла в життя народу, та втілює в собі всі естетичні принципи, ідеали добра та краси. Традиційне українське вбрання є одним із символів українства, складовою, без якої немислима національна ідентичність українського народу

Вишивання є найвідомішим та найулюбленішим видом прикладного мистецтва, який з давніх давен використовувався для прикрашання одягу, а саме чоловічих та жіночих сорочок, суконь, фартухів, також речей

побутового вжитку – серветок, рушників, скатертин тощо. Вишиванка є символом українського народу. Де б ви не знаходились, побачивши вишиту сорочку, на згадку приходить лише одна думка – щедра, родюча українська земля, та неймовірно багатий душею та творчістю український народ [4, с. 105-108].

Вишиванка – це й оберіг людини від лихого ока та злих духів. Траплялося, що сорочку вдягали навиворіт від зурочення. За повір'ям, продати свою сорочку означало продати своє щастя. До хрещення дитину не вдягали в сорочку вишиту і її тільки сповивали пелюшками. Сучасна традиція не купувати до народження дитини одяг має своє коріння у народних уявленнях про те, що одяг (сорочка) є символічним тілом людини і до народження нового тіла не можна виготовляти одяг для нього. За поліським звичаєм перед тим, як вперше одягти дитині сорочку вишиванку, в неї вдихали («хукали») повітря ніби душу. Безплідні жінки вдягали сорочку вишиванку жінки, яка мала дітей; тобто відбувався акт заміни безплідного тіла плідним. І навпаки, для переривання вагітності жінки спалювали свою сорочку або її клаптик з вишитим на ньому іменем. Особливе місце займала весільна сорочка вишиванка, що готувалася заздалегідь. Весільна сорочка вишиванка, яку шила молода для свого нареченого, символізувала його «нове народження» при зміні свого соціального статусу. Символіка вишивок весільних сорочок містить побажання блага на майбутнє подружнє життя, яке має бути довгим і щасливим. Весільні сорочки завжди додільні, кроєні з одного суцільного, на всю довжину жіночого росту («до самого долу») шматка полотна. Сорочка вишиванка такого крою мала найвищий ритуальний статус в обрядовій культурі українців. Обмін елементами вбрання – сорочками (для молодого), чобітьми (для молодої) – на весіллі був запорукою міцного зв'язку між чоловіком та дружиною. Після першої шлюбної ночі молодий витирає руки сорочкою молодої, а вона – сорочкою молодого. Саме додільну сорочку зберігала жінка собі на смерть. Ця сорочка одягалася небіжчиці як оберіг, що мав забезпечити їй спокій у потойбічному світі [3, с. 65-70].

Вишиванка – це для українця не лише одяг, не лише вбрання, яке вдягається у найважливіші дні життя або на свята. Це символ приналежності до роду та нації, ознака українськості, а у наш час ще й один із символів, за яким вирізняється українець у багатомірному, багато-вбраному глобалізованому світі. Яскраві кольори, фантастичні візерунки-символи, багатство фантазії майстрів – усе це і є вишиванка.

Вишиванка ще й ознака приналежності до свідомої спільноти, яка усупереч всьому пробиває собі шлях і утримує ідентичність України. На цьому тлі поява у багатьох українських містах і селах сотень людей у вишиванках у святкові дні виглядає як справжній сплеск патріотизму, як пошанування Дня Незалежності держави. Не менш важливо і те, що носити вишиванки стає усе більш модною тенденцією і перетворюється на модний бренд України у світі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка / Р.В. Захарчук – Чугай. – К. : Наук. думка, 1988. – С. 160
2. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка на зламі століть / Т.В. Кара – Васильєва. – Укр. Мистецтво та архітектура кінця ХІХ–початку ХХ ст. – К., 2000. – С. 135–152.
3. Кравець О. М. Сімейний побут та звичаї українського народу / О.М. Кравець. – К. : Наук. Думка, 1996. – 200 с.
4. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини / В.П. Титаренко. – П. : Верстка, 2003. – 400 с.

Юлія Ніженець
(Полтава, Україна)

ТРАДИЦІЙНИЙ ОРНАМЕНТ НА ВИШИТИХ ЧОЛОВІЧИХ СОРОЧКАХ ПОЛТАВЩИНИ

Декоративно-прикладна творчість є підґрунтям і основою кожної національної культури. Саме воно об'єднує всі види художньої та творчої діяльності кожного народу.

У культурі кожного народу декоративно-прикладна творчість є складним та багатогранним. Це дуже глибоке і широке поняття. А все завдяки тому, що обіймає багато різновидів обробки матеріалів. Це столярство, вишивка, кераміка та ще багато інших. Вишивка – один з видів декоративно-прикладної творчості.

Українська вишивка – це «молитва без слів», а сама вишиванка – це є оберіг людини. Це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук. Святе покривання, яке найближче до тіла – це, звісно, своя сорочка.

«Народитися в сорочці» – значить, бути щасливим у житті. Тому сорочка – це не лише частина нашого гардеробу, а певна закодована сукупність сорока божественних енергій, що творять довершену та гармонійну долю людини.

Українська вишита сорочка здавна в Україні служила як прикрасою, так і оберегом. Таємничою мовою вишивки вона передавала безліч побажань для сімейного благополуччя та щастя людини, яка її одягала [1].

Слідуючи старослов'янським традиціям, чужу вишиванку одягати не слід, бо вважається, що таким чином можна «перебрати» на себе чужу долю. Вишивкою-оберегом вишивалися воріт, манжети, поділ і розріз горловини. Орнамента народного вбрання за давніх часів була своєрідним письмом. За ним прочитували все про власника одєжини – з якого роду, його соціальний та сімейний стан. Символіка вишивки на тканинах, зокрема на одязі, зберігає, нарівні з глибокою архаїкою, також і відображення тих процесів, які відбувалися в етнічній культурі українців та в українському суспільстві впродовж останніх кількох століть [2].

Кожен регіон мав свою традиційну техніку. Техніка Харківської